

1. Україна в цифрах у 2010 році. Статистичний збірник // за ред. О. Г. Осауленка. – К.: Державна служба статистики України, 2011. – 252 с.

2. Зимовець В.В. Державна фінансова політика економічного розвитку / В.В. Зимовець; НАН України; Ін-т екон. та прогноз. – К., 2010. – 356 с.

3. Лисяк Л.В. Бюджетна політика активізації інвестиційної діяльності в Україні / Л.В. Лисяк // Економічний форум. – № 2. – 2011. – С. 15.

4. Мельникова М. О. Визначення на формальному рівні адаптивної системи показників, які достовірно відображають фінансовий стан підприємства / М. О. Мельникова // Ефективність державного управління : зб. наук. пр. – Львів: ЛРІДУ НАДУ, 2011. – Вип. 28. – С. 375-385.

5. Пантелєєв В.П., Лепілін М.Г. Положення до єдиного підходу формування парадигми фінансової безпеки суб'єктів підприємництва / В.П. Пантелєєв, М.Г. Лепілін // Теорія та практика державного управління : зб. наук. пр. – Х. : Вид-во .ХарПІ НАДУ. «Magіstr», 2012. – № 1 (36). – С. 237-241.

6. Пономаренко В.С. Экономическая безопасность региона: анализ, оценка, прогнозирование / В.С. Пономаренко, Т.С. Клебанова, Н.Л. Чернова. – Х. :ИНЖЕК, 2011. – 144 с.

Отримано 23.10.2012

УДК 657.330

Ю.О.ТАРАРУСЬ, канд. екон. наук

Харківська національна академія міського господарства

ДІАГНОСТИКА ЕФЕКТИВНОСТІ ІНКАСАЦІЇ ДЕБІТОРСЬКОЇ ЗАБОРГОВАНОСТІ БУДІВЕЛЬНИХ ПІДПРИЄМСТВ

Розглядаються основні етапи діагностики оборотних активів будівельних підприємств. Пропонуються показники для діагностики ефективності інкасації їх дебіторської заборгованості та визначаються критерії прийняття управлінських рішень для її зменшення.

Рассматриваются основные этапы диагностики оборотных активов строительных предприятий. Предлагаются показатели для диагностики эффективности инкассации их дебиторской задолженности и определяются критерии принятия управленческих решений для ее уменьшения.

The main stages of diagnosis of current assets of construction enterprises are considered in the paper. Also there are indicators for the diagnostic efficiency of debts repayment and the criteria for making decisions to reduce a value of receivables.

Ключові слова: діагностика оборотних активів будівельних підприємств, інкасація дебіторської заборгованості, критерії прийняття рішень для зменшення дебіторської заборгованості.

Актуальність проблем пов'язаних з підвищенням ефективності використання оборотних активів пояснюється загостренням кризових явищ в економіці, що обумовили зниження ділової активності будівельних підприємств. При цьому, особливої уваги потребує так звана «криза неплатежів», що виникає через стрімке зростання дебіторської заборгованості підприємств за виконані будівельні роботи. Загальновідомо, що зростання дебіторської заборгованості приводить до збільшення трива-

лості операційного циклу, що негативно позначається на фінансових результатах підприємств будівельного комплексу. Ситуація ускладнюється тим, що зростання дебіторської заборгованості ці підприємства компенсують збільшенням поточних зобов'язань, що є основною ознакою «кризи неплатежів».

Таким чином, теоретичне обґрунтування та практична реалізація заходів з повернення дебіторської заборгованості будівельних підприємств є сьогодні надзвичайно актуальним завданням, що підтверджується значною кількістю наукових публікацій у цій сфері.

Серед вітчизняних авторів значна увага приділяється проблемам управління дебіторською заборгованістю, про що свідчать результати аналізу робіт Т.П. Басюка І.А. Бланка, М.П. Войнаренка та І.В. Зозулі, Н.С. Ільяшенка, А.А. Романюка [2-4,6,9] та ін. Загальними рисами робіт перелічених авторів є наведення детальної класифікації оборотних активів та обґрунтування етапів управління оборотними активами. При цьому аналіз стану оборотних активів в цілому та, зокрема, повернення дебіторської заборгованості, вважається одним з етапів управління. Варто відмітити, що у роботах [2,3,9] розглядаються процеси реструктуризації дебіторської заборгованості та висвітлюються особливості застосування торгового кредиту.

Деякі публікації, що стосуються дебіторської заборгованості є аналітичними за змістом. Так, О.Г. Лищенко та Г.М. Бескоста [8] характеризують сутність і види заборгованості, а також показники, що традиційно використовуються для аналізу; О. Белокоз [1] концентрується на особливостях відображення заборгованості у вітчизняних та міжнародних облікових стандартах, приділяючи увагу видам вартості, що використовуються для відображення заборгованості у публічній звітності підприємств; С.М. Ксьондз [7] аналізує динаміку змін заборгованості на макрорівні; Г.О. Роганова здійснює те саме на прикладі окремих торговельних підприємств різних регіонів України [10].

Результати аналізу перелічених робіт вказують на те, що вирішення проблеми інкасації дебіторської заборгованості суб'єктів господарювання є сьогодні надзвичайно важливим завданням. В той же час, питання розробки критеріїв для діагностики ефективності повернення дебіторської заборгованості будівельних та інших потребують більш детального вивчення.

З огляду на викладене вище, мету роботи варто сформулювати як обґрунтування основних етапів діагностики ефективності інкасації дебіторської заборгованості будівельних підприємств з встановленням критеріїв для прийняття управлінських рішень щодо зменшення або повного повернення цієї заборгованості.

За визначенням О.О. Гетьмана та В.М. Шаповала економічна діагностика підприємства – це оцінка економічних показників роботи підприємства на основі вивчення окремих результатів, неповної інформації з метою виявлення можливих перспектив його розвитку і наслідків ухвалення поточних управлінських рішень [5].

Застосування методів економічної діагностики передбачає оцінку поточного стану підприємств залежно від значень показників, що є індикаторами їх розвитку за різними напрямками. При проведенні діагностичних процедур реалізуються такі етапи:

1) визначення нормативних (цільових) показників, що відображають бажаний стан підприємства. Це можуть бути середні показники по галузі, показники конкурентів, що є лідерами галузі, або гіпотетичні показники на які необхідно орієнтуватися;

2) визначення фактичних показників, що характеризують діяльність підприємства;

3) порівняння цільових і фактичних показників та аналіз відхилень;

4) висновки про поточний стан підприємства, визначення його найбільш важливих проблем, а також обґрунтування та реалізація рішень для покращення ситуації.

Застосування методів економічної діагностики орієнтоване на оцінку поточного стану підприємств і особливо необхідне у кризових умовах, коли вони діють в умовах підвищеного ризику.

Конкретизуємо перелічені етапи для діагностики використання оборотних активів будівельних підприємств з урахуванням необхідності інкасації їх дебіторської заборгованості.

Перший етап. Для діагностики використання оборотних активів будівельних та інших підприємств пропонується використовувати коефіцієнт оборотності таких активів, але оскільки він є цільовим, необхідно визначати його так, ніби підприємства не мають дебіторської заборгованості.

З урахуванням цього, цільовий коефіцієнт оборотності оборотних активів ($K_{OB}^ц$) визначається за формулою:

$$K_{OB}^ц = \frac{Q}{OA - ДЗ_{ГРП}}, \quad (1)$$

де $K_{OB}^ц$ – цільовий коефіцієнт оборотності оборотних активів; OA – обсяг реалізації продукції підприємства, тис. грн.; $ДЗ_{ГРП}$ – дебіторська заборгованість підприємства за товари, роботи та послуги, тис. грн.

За логікою визначення вказаного коефіцієнту обсяг реалізації не змінюється, але умовно вважається, що уся продукція реалізована на умовах передоплати. Таким чином, цей показник може вважатися цільо-

вим, бо відображає відсутність заборгованості і його величина буде більшою від фактичних значень.

Другий етап. На цьому етапі цільовий коефіцієнт оборотності порівнюється з фактичним і результат відображає прискорення оборотності у разі повної інкасації заборгованості і таким чином може вважатися індикатором успішності заходів підприємств будівельної галузі у сфері управління оборотними активами.

Але для забезпечення повноти аналізу необхідно ввести показник оборотності, що відбиває використання підприємствами товарного кредиту. Його пропонується визначати у такий спосіб:

$$K_{OB}^{TK} = \frac{Q_{II} + Q_{TK}}{OA - ДЗ_{TRII} + ДЗ_{TK}}, \quad (2)$$

де $ДЗ_{TRII}$ – дебіторська заборгованість будівельних підприємств за товари, роботи та послуги, тис. грн.; $ДЗ_{TK}$ – дебіторська заборгованість, що виникла внаслідок укладання угод, що містять умови товарного кредитування, тис. грн.

Варто зазначити, що обсяг товарного кредитування (Q_{TK}) може бути меншим, ніж відповідна частка дебіторської заборгованості ($ДЗ_{TK}$), оскільки за умовами угод частина заборгованості може бути повернута у наступному періоді.

Третій етап. Використовуючи результати застосування (2, 3) та коефіцієнт оборотності оборотних активів, що традиційно використовується для визначення рівня ефективності їх використання, пропонується формули для визначення прискорення (уповільнення) оборотності підприємства в процесі реалізації заходів з повернення дебіторської заборгованості. Так, основним критерієм успішності роботи з дебіторами пропонується вважати прискорення оборотності повного повернення дебіторської заборгованості ($\Delta K_{OB}^{ДЗ}$).

$$\Delta K_{OB}^{ДЗ} = K_{OB} - K_{OB}^C, \quad (3)$$

де K_{OB} – коефіцієнт оборотності підприємства, об. / рік.

Наступний показник (ΔK_{OB}^{TK}) ілюструє резерви підвищення оборотності у разі мінімізації товарного кредиту:

$$\Delta K_{OB}^{TK} = K_{OB}^C - K_{OB}^{TK}. \quad (4)$$

Практичне застосування співвідношень (2, 3) дає змогу також визначити прискорення оборотності за умов ліквідації сумнівної або безнадійної заборгованості шляхом повернення її у вигляді товарного кредиту (ΔK_{OB}^C).

$$\Delta K_{OB}^C = K_{OB}^{TK} - K_{OB}. \quad (5)$$

Показники (3-5) є критеріями прийняття рішень з інкасації дебіторської заборгованості. Для них виконується умова:

$$\Delta K_{OB}^{ДЗ}, \Delta K_{OB}^{ТК}, K_{OB}^C \rightarrow \min. \quad (6)$$

Запропоновані критерії є універсальними, бо можуть використовуватися як будівельними, так і іншими підприємствами. Ще однією перевагою їх застосування є можливість визначення приросту прибутку підприємств від прискорення оборотності за рахунок ліквідації дебіторської заборгованості.

$$\Delta \Pi_{OB} = \left(\frac{360}{K_{OB}} - \frac{360}{K_{OB}^{II}} \right) \times \frac{ЧВ}{360} \times P_p, \quad (7)$$

де $\Delta \Pi_{OB}$ – прибуток від прискорення оборотності оборотних активів підприємства, тис. грн.; $ЧВ$ – чиста виручка, тис. грн.; P_p – рентабельність реалізації продукції, частка одиниці.

Співвідношення (7) є широко відомим і ілюструє той факт, що прискорення оборотності приводить до зростання фінансових результатів. Його практичне застосування дозволяє спланувати грошові потоки від ліквідації дебіторської заборгованості.

Четвертий етап. Заключний етап діагностики використання оборотних активів та інкасації дебіторської заборгованості будівельних та інших підприємств передбачає обґрунтування та впровадження заходів, що спрямовані на зниження заборгованості і реалізуються залежно від значень запропонованих вище критеріїв (таблиця).

Заходи, рекомендовані до впровадження на підприємстві залежно від критеріїв інкасації дебіторської заборгованості

Значення критеріїв, Об./рік	Рекомендовані заходи
1	2
$0,2 < \Delta K_{OB}^{ДЗ} \leq 0,7$	Підприємство контролює інкасацію заборгованості, робота з дебіторами зводиться до інформаційних повідомлень та введення системи знижок залежно від терміну повернення боргу.
$0,8 < \Delta K_{OB}^{ДЗ} \leq 1,5$	Необхідне посилення роботи з дебіторами. У випадку значної суми заборгованості та терміну несплати більше двох років рекомендується застосовувати факторинг.
$0, \Delta K_{OB}^{ДЗ} > 1,5$	Заборгованість є критичною для підприємства. Рекомендується звертатися до суду у випадку якщо термін заборгованості конкретних боржників перевищує 2,5 роки. Альтернативним варіантом повернення боргів є звернення до колекторських компаній, але це доречно лише у екстремальних випадках.
$0,1 < \Delta K_{OB}^{ТК} \leq 0,3$	Умови надання товарного кредиту влаштовують контрагентів, але підприємству потрібно запровадити індивідуальний підхід до кожного з них, пропонуючи гнучкі умови кредитування. При цьому особлива увага приділяється аналізу кредитної історії партнерів.

Продовження таблиці

1	2
$\Delta K_{об}^{TK} > 0,3$	Надання кредитів знижує ефективність використання оборотних активів. Необхідно знизити обсяги кредитування, а також врахувати ділову репутацію потенційних кредиторів.
$\Delta K_{об}^C \leq 0,2$	Обсяг сумнівної заборгованості знаходиться в межах норми, але підприємству варто періодично визначати розмір резерву сумнівних боргів.
$\Delta K_{об}^C > 0,2$	Значна кількість боржників порушує умови угод з товарного кредитування. Для повернення сумнівної заборгованості рекомендується звернення до господарських судів, колекторських компаній та банківських установ.

Варто зазначити, що наведені заходи мають рекомендаційний характер, а граничні значення критеріїв можуть бути змінені будівельними підприємствами залежно від умов господарської діяльності. До того ж, аналогічні критерії можуть бути встановлені підприємствами і з використанням інших показників, що характеризують використання оборотних активів (насамперед періоду оборотності).

Узагальнюючи викладене вище, доцільно зробити такі висновки:

1. Забезпечення своєчасної інкасації дебіторської заборгованості є важливим завданням для будівельних підприємств та інших суб'єктів господарювання і для його комплексного вирішення необхідно застосовувати інструментарій економічної діагностики.

2. Для проведення діагностики ефективності інкасації заборгованості пропонується використовувати декілька модифікацій коефіцієнта оборотності оборотних активів (2,3), що характеризують повну відсутність на підприємстві заборгованості за товари, роботи та послуги, а також оборотність оборотних активів за умов використання товарного кредиту.

3. На основі порівняння модифікацій коефіцієнта оборотності з його значенням, що визначається традиційно, пропонується розраховувати показники (4-6), що є критеріями ефективності інкасації дебіторської заборгованості підприємств будівельного комплексу.

4. Залежно від значень згаданих критеріїв підприємствам будівельного комплексу запропоновано здійснювати заходи, належна практична реалізація яких дозволить суттєво зменшити розмір дебіторської заборгованості за виконані роботи (таблиця).

1.Белокоз О. Відмінності між вітчизняними та зарубіжними підходами до оцінки дебіторської заборгованості торговельних підприємств [Текст] / О. Белокоз // Галицький економічний вісник. – 2010. – № 3(28). – С. 197-201.

2.Басюк Т.П. Реструктуризація дебіторської заборгованості підприємства / Т.П. Басюк // Фінанси підприємств. – 2004. – № 12. – С. 115-123.

3.Бланк И.А. Финансовый менеджмент: учеб. курс [Текст] / И.А. Бланк. – К.: Ника-Центр: Эльга, 2001. – 528 с.

4.Войнаренко М.П. Управління дебіторською заборгованістю в системі аналізу та управління грошовими потоками підприємства / М.П. Войнаренко, І.В. Зозуля // Вісник Технологічного університету Поділля. – 2003. – № 5 Ч.2, Т.1. – С. 185-190.

5.Гетьман О.О. Економічна діагностика: навч. посіб. для студентів вищих навчальних закладів [Текст] / О.О. Гетьман, В.М. Шаповал. К.: Центр навчальної літератури, 2007. – 307 с.

6.Лпляшенко Н.С. Організаційно-економічний механізм управління дебіторською заборгованістю [Текст] / Н. С. Лпляшенко // Держава та регіони. – 2009. – №5. – С.73-78.

7.Ксьондз С.М. Дебіторська заборгованість як об'єкт управління [Текст] / С. М. Ксьондз // Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. – 2010. – №4, Т.1. – С. 105-110.

8.Лищенко О.Г. Аналіз дебіторської заборгованості в системі управління підприємством [Текст] / О.Г. Лищенко, Г.М. Бескоста // Держава та регіони. – 2009. – № 1. – С. 114 - 117. – (Серія: «Економіка та підприємництво»).

9.Романюк А.А. Управління дебіторською заборгованістю як фактор впливу на ефективність фінансової діяльності підприємства [Текст] /А.А. Романюк // Вісник Хмельницького національного університету. – 2006. – № 6. Т.2. – С. 73-78.

10.Роганова Г.О. Актуальні проблеми управління дебіторською заборгованістю підприємств [Текст] / Г.О. Роганова // Вісник Донецького національного університету економіки і торгівлі ім. М. Туган-Барановського. – 2009. – №3. – С. 247-258. – (Серія «Економічні науки»).

Отримано 11.10.2012

УДК 330.341.1

Т.І.СВІТЛИЧНА

Харківська національна академія міського господарства

РИЗИКОВІ ФАКТОРИ ФУНКЦІОНУВАННЯ БАНКІВСЬКОГО СЕКТОРУ ЕКОНОМІКИ УКРАЇНИ

Висвітлюються теоретичні засади впливу факторів ризику на діяльність установ банківського сектору України. Досліджується співвідношення категорій «загроза» і «ризик». Розглядаються питання управління ризиками банківської діяльності.

Освещаются теоретические основы влияния факторов риска на деятельность учреждений банковского сектора Украины. Исследуется соотношение категорий «угроза» и «риск». Рассматриваются вопросы управления рисками банковской деятельности.

Theoretical basis of risk factors which influence on the institutions of banking sector of Ukraine are highlighted. Correlation of "threat" and "risk" categories are investigated. Issues of banking risks management are treated.

Ключові слова: ризик, загроза, банківський сектор, моральний ризик, управління ризиками.

Сучасним економічним подіям вітчизняної економіки властивий високий ступінь динамізму й непередбачуваності, стрімке ускладнення соціальних і технологічних процесів. Коливання цін на продукцію, не-